

URBANT LANDBRUK I VESTFOLD OG TELEMAR

EN MULIGHETSSTUDIE

Vestfold og Telemark
FYLKESKOMMUNE

Statsforvalteren
i Vestfold og Telemark

Vestfold og Telemark
FYLKESKOMMUNE

Statsforvalteren
i Vestfold og Telemark

Urbant landbruk i by- og stedsutvikling – en mulighetsstudie

Oppdragsgiver: Vestfold og Telemark fylkeskommune, Næring, innovasjon og kompetanse. Bestilling fra Hovedutvalg for Klima, areal og plan. Valgt ut blant flere klimatiltak.

Innholdet i heftet er utarbeidet av prosjektgruppen: Statsforvalteren i Vestfold og Telemark v/Kari Mette Holm (prosjektleder) og Ellen Dagsrud, Vestfold og Telemark fylkeskommune v/Anne Brinchmann Njarga, Karl-Otto Mauland, Lene Hennem og Hilde Hanson

Innleide konsulenter:

Urban Space Lab v/ Laurie Vestøl og Grete Rokstad. Grafisk design: Grete Rokstad. Dronebilder og film: Roger Bratseth

Hvorfor mulighetsstudie?

- Mange gode enkelttiltak men trenger samlet og felles satsing
- Mangel på oversikt over tiltak
- Urbant landbruk et ukjent begrep for mange
- Gi grunnlag for å styrke det urbane landbruket
- Bidra til politiske prioriteringer i fylket

Hva er gjort i mulighetsstudien?

- Kartlegging av tiltak
- Invitert inn ressurspersoner fra ulike tiltak, arbeidsverksted
- Kontaktpersoner i hver kommune
- Studietur Oslo
- Utlysning av midler til å utvikle urbane landbrukstiltak (2022)
- Film
- Digitalt kart med tiltak
- Rapport

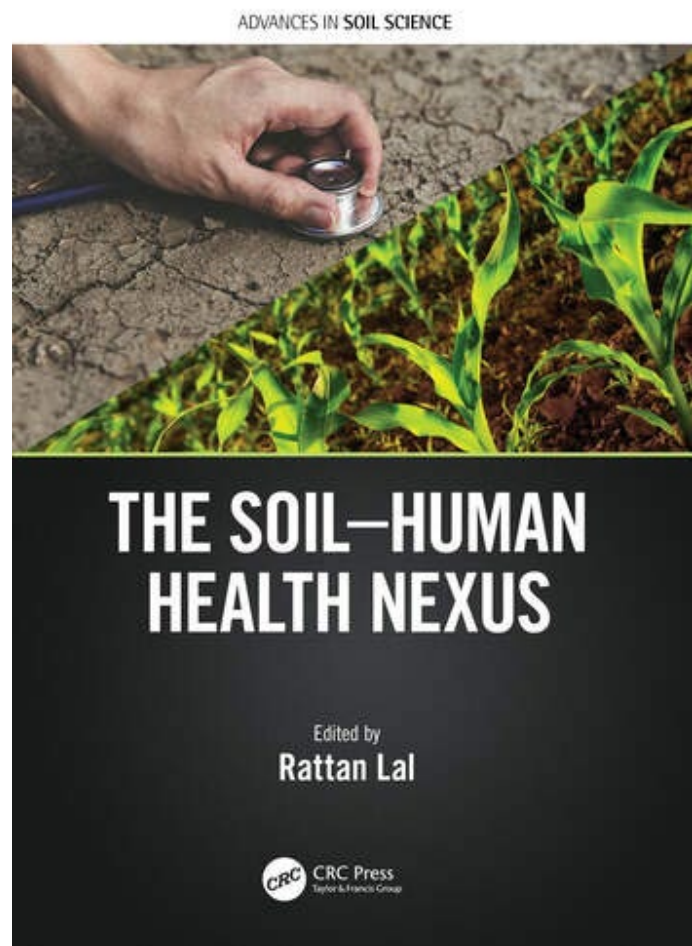
Illustrasjon: Tor Erling Naas.

How Dirt Makes You Happy

Antidepressant microbes in soil cause cytokine levels to rise, which results in the production of higher levels of serotonin. The bacterium was tested both by injection and ingestion on rats, and the results were increased cognitive ability, lower stress, and better concentration on tasks than a control group.

Resources:

“Identification of an Immune-Responsive Mesolimbocortical Serotonergic System: Potential Role in Regulation of Emotional Behavior,” by Christopher Lowry et al., published online on March 28, 2007 in *Neuroscience*.

Eksempel: Hvordan formidle verdien av urbane landbrukstiltak

Da barna lekte i barnehager med plantekasser og skogbunn, hadde det effekt på reguleringen av immunforsvaret, mener forskere å vise i en ny studie. Illustrasjonsbilde: Christin Lola / Shutterstock / NTB)

Forskere la skogbunn i barnehager. Det endret barnas immunsystem.

- Fantastisk spennende studie, synes norsk professor.

 Elise Kjørstad
JOURNALIST

Onsdag 04. november 2020 - 04:31

Flere studier har vist det samme.

Folk som har vokst opp på bygda, har tilsynelatende lavere risiko for allergier og andre immunrelaterte sykdommer.

Det å utsettes for et mangfold av ufarlige mikrober og allergener når du er liten, ser ut til å få immunsystemet på rett kjøll.

- Les også: [Barndom på landet beskytter mot astma og allergi](#)

Men ingen hadde gjort en *intervensjons-studie*, der forskere går inn og endrer miljøet og ser hva som skjer.

Det har finske forskere gjort nå.

De satte inn skogbunn, plantebokser og gressmatter i finske bybarnehager.

De så at det endret samfunnet av mikrober på huden og i magen til barna. Det hadde også en effekt på immunsystemet.

- Dette støtter antagelsen om at kontakt med naturen forhindrer forstyrrelser i immunforsvaret, for eksempel autoimmune sykdommer og allergier, sier en av forskerne bak studien, Aki Sinkkonen, i en [pressemelding](#).

Mål med prosjektet:

Kartlegge og få frem flere urbane landbrukstiltak

Styrke eksisterende tiltak

Peke på muligheter

Bidra til politiske prioriteringer i VT

Samarbeid – mellom FK, SF, kommuner, tiltak

Anerkjenne ildsjelenes arbeid

Inspirere til ny aktivitet

Foto: Ingerid Heggelund

Vi har brukt mye
til på å forklare
urbant landbruk

Urban dyrking/Urban gårdsdrift

Urban dyrking:

Produksjonen er ikke nødvendigvis hovedmålet i urban dyrking

- * sosiale møteplasser
- * utdanning
- * helse
- * integrering,
- * entreprenørskap
- * matkultur
- * biologisk mangfold
- * vern av matjord og grøntområder

Kjennetegn:

- Liten økonomisk avhengighet av produktene
- Ofte sosiale formål

Foto: Tonje Bergh

(Urbant landbruk – Bærekraftig, synlig og verdsatt. Rapport nr 1/2014).

Urban gårdsdrift:

Bynært landbruk er det profesjonelle, næringsbaserte og tradisjonelle landbruket i byens **randsoner** og omkringliggende områder. Det omfatter jordbruk, skogbruk og husdyrhold. Det bynære landbruket omsetter hovedsakelig produkter regionalt og nasjonalt, men inkluderer også aktivitetstilbud som **besøksgårder**, **hestegårder** og **lokale velferdstjenester** som **Inn på tunet for ulike grupper mennesker med spesielle behov**. **Andelsgårder, markedshager...**

Lokale produkter eller tjenester:

- **Drar nytte av nærhet til by**

Foto: Kjersti Bache. SKAL LAGE LIV: De samarbeider om å skape liv i Lågendalen, fra venstre Marikken Røsholt, Elisabeth Hunskaar, Lars og Ragnhild Mangelrød, Torill Hynne Fjære, Christin Wilhelmsen, Jostein Sundby og Kari Bergsli.

**Denne gjengen skal lage liv i
Lågendalen**

Kilde: Østlandsposten

URBANT LANDBRUK ER BÆREKRAFT I PRAKSIS

Vi kan ikke løse våre problemer med samme tenkemåte som vi bruker når vi lager dem.

Gode eksempler fra Vestfold og Telemark

Bærekraft og samfunnutvikling

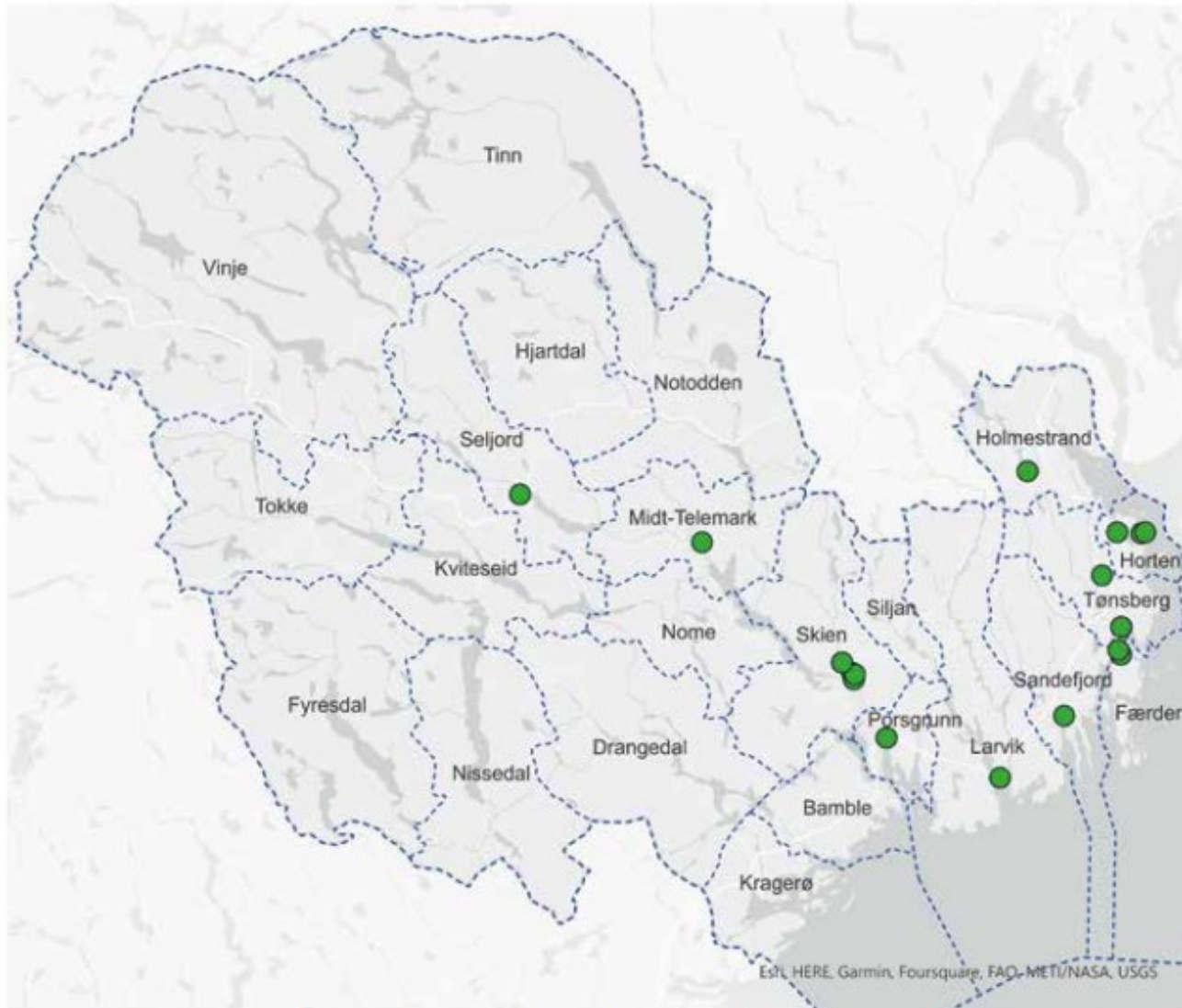
I Nasjonal strategi for urbant landbruk *Dyrk byer og tettsteder*²⁷ ligger bærekraftsmålene til grunn. Viktige nasjonale mål er by- og stedsutvikling, landbruk, helse, sosial samhandling, integrering, utdanning og klima og miljø.

For å lykkes med urbant landbruk er samarbeid en forutsetning. Dette synliggjøres også i de tre dimensjonene i bærekraftsmodellen²⁸: Klima og miljø, sosiale forhold og økonomi. Vi må finne løsninger som balanserer belastningen vi utsetter miljøet for gjennom forbruket og økonomien vår, og vi må finne bedre måter å fordele ressursene på.

Det er mange gode prosjekter innen urbant landbruk i Vestfold og Telemark og i dette kapittelet presenteres noen av dem. Eksempelene er plukket ut for å vise en bredde av tiltak og hvordan disse svarer opp viktige samfunns mål/ bærekraftsmål. Vi har organisert eksemplene tematisk som vist i figuren til høyre.

Kartlegging: Over 50 ulike tiltak og mange invitert inn i arbeidsverksted

Kartet ligger digitalt tilgjengelig på Statsforvalterens nettside. Punktene inneholder informasjon om stedet.

Kartet suppleres med flere tiltak, godkjenning kreves
Statsforvalteren og Fylkeskommunen kan legge inn

Foto: Tonje Bergh

Matsikkerhet og beredskap

- Tilgang til mat, dyrkingskompetanse og jordvern

Mange andelslandbruk og markedshager i VT.
1 parsellhage

Stort press på landbruksarealer
Matjord av høy kvalitet
Urbant landbruk er også jordvern

Eksempler:

Trollskogen parsellhage Horten

Århus andelslandbruk

Virgenes Gård

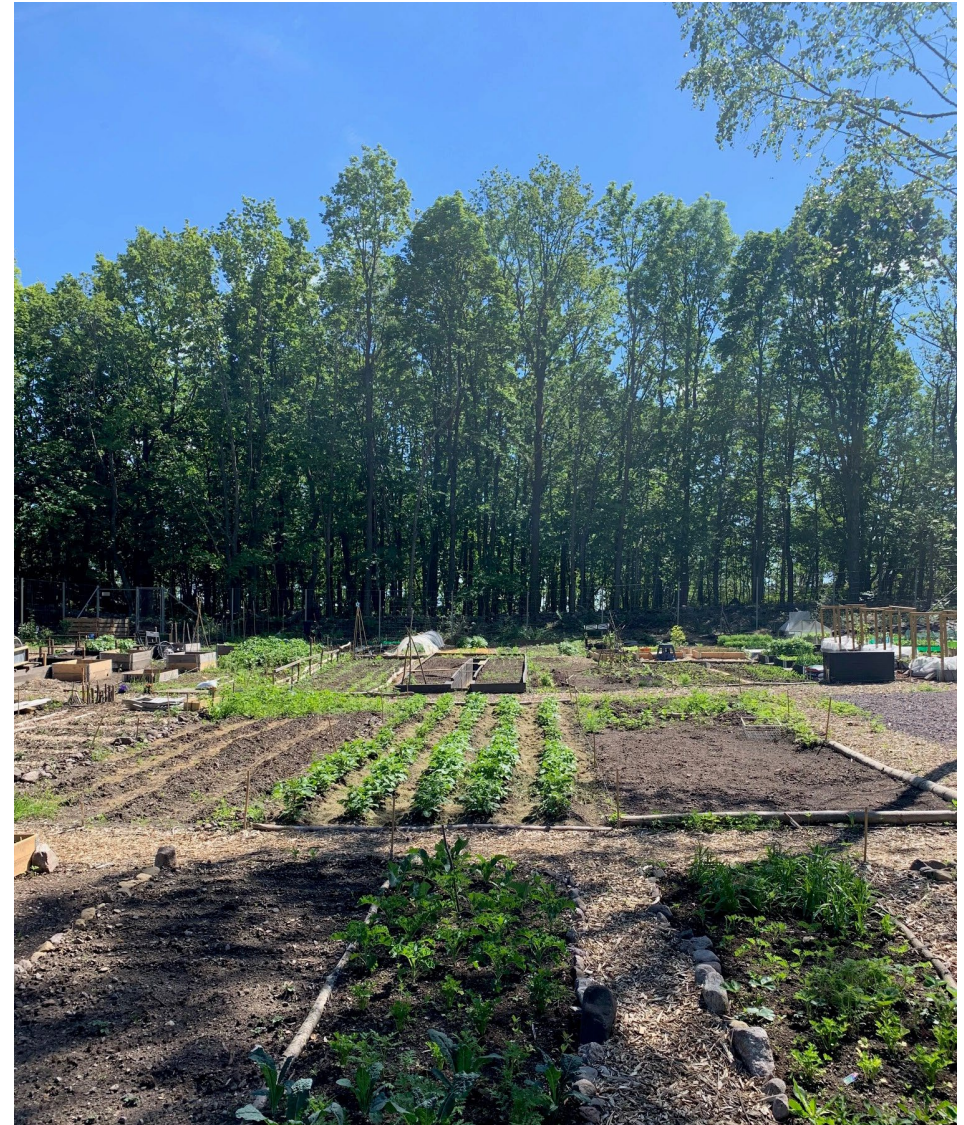

Foto: Kari Mette Holm

Utdanning

- Kunnskap, identitet og livsmestring

Forankring i kommune/fylkeskommune viktig
Skolehagekurs NMBU
Tverrfaglig undervisning

Eksempler:

Skjærgårdsmat

Horten skolehage

Seljord Hage

USN Bakkenteigen

USN og Evju mathage

Prestegårdshagene

Foto: Roger Bratseth

Økonomisk utvikling

- Nettverk og forretningsplan, innovasjon og verdiskaping, grønne arbeidsplasser, sosialt entreprenørskap

Styrke mangfold, innovasjon og utvikling av flere lønnsomme bedrifter og arbeidsplasser

Etablere gode nettverk

Gården som ressurs

Eksempler:

Holt Gård og Bryggerhuset

Presterud Gård Landkafe

Åkerkvinnene

Løvetannakademiet

Presterud gård. Foto: Henriette Presterud

Holt Gård. Foto: Anders Fossland

Helse

- Fysisk aktivitet, rekreasjon, kontakt med naturen, mental helse, mattrygghet, matkvalitet

Sosiale møteplasser

Påvirker fysisk og psykisk helse

Inkludering og mestring

Eksempler:

Lørdal Gård

Grytebakke Gård

Sansehage Nygård bo- og behandlingssenter

Nygård sykehjem. Foto: Ellen Kristine Hagerup

Samhandling og integrering

- Sosial deltakelse, sosial integrering, tilhørighet og sosialisering

Arena for samhandling uavhengig av kultur, språk og sosial tilhørighet
Innovasjon i matkultur
Byutvikling i samarbeid med integreringstiltak

Eksempler:

Frelsesarmeen i Tønsberg

Røde Kors, Fellesverket Skien

Grinvollparken Tønsberg

Meierigården i Porsgrunn

Epleslang. Foto: Frelsesarmeen

Klima og miljø

- Resirkulering av næringsstoffer og vann, kompostering, biologisk mangfold

Planlegging for bærekraftige og robuste bymiljøer

Temperaturregulering

Overvannshåndtering

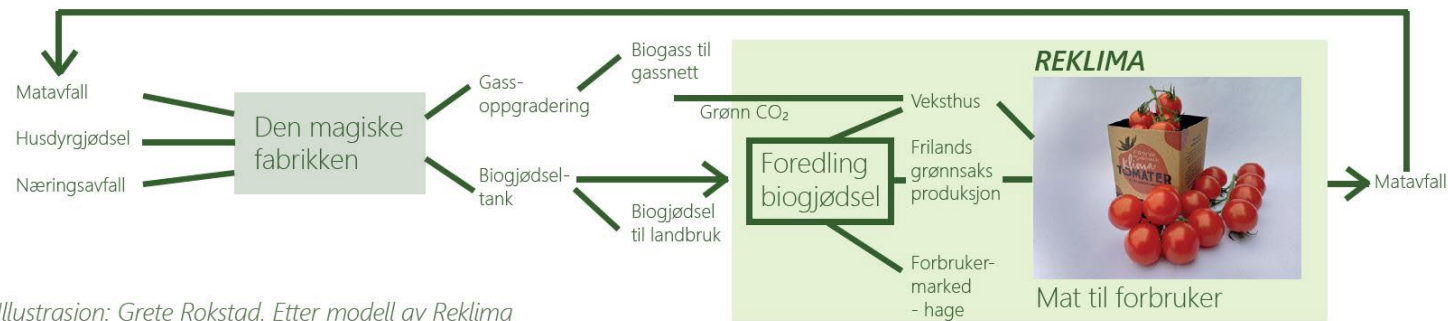
Eksempler:

Pollinatorvennlige byer, Holmestrand og Skien

Kverndalen i Skien

Carl E Paulsens plass Tønsberg

Den magiske fabrikken og Reklima

Illustrasjon: Grete Rokstad. Etter modell av Reklima

Byplanlegging

Parker og byrom, nabolagshager, takhager, klimatilpasning

Forankring av urbant landbruk i plan:

- Kommunens langsiktige planer og strategier
- Konkrete planer for enkeltprosjekter
- Midlertidige tiltak for å aktivisere områder i byen

Urbant landbruk har ingen tydelig forankring mellom etatene fylkets kommuner

Urbant landbruk er likevel brukt som del av planleggingsgrep i en rekke byutviklingsprosjekter i fylket.

Eksempler:

- *Urbant landbruk som midlertidig tiltak – Herregårdshagen i Larvik*
- *Byromsstrategi Tønsberg*
- *Hagebyen Kjellelia i Tønsberg*

Herregårdshagen. Foto: Ingerid Heggelund

Kjellelia. Foto: Format Eiendom

Funn og anbefalinger

Foto: Tonje Bergh

1. Behov for spesialisert utdanning innen urbant landbruk

Anbefalinger:

- Arbeide for at flere søker på naturbruk i fylket
- Urbant landbruk inn i læreplan for fagutdanningen
- Markedsføre høyere utdanning innen urbant landbruk (NMBU og USN)
- Oppmuntre til opprettelse av bybondestillinger i kommunene
- Etablere regionale kompetansesenter for urbant landbruk
- Videreutvikle nettverk innen markedshage og skolehage
- Markedsføre nettsiden markedshage.no

VTFK. Foto: Max Emanuelson

2. Urbant landbruk favner bredt

Skolehager, andelsgårder, parsellhager, markedshager, nabolagshager, terapeutiske hager, takhager

Anbefalinger:

- Ivareta mangfoldet ved å forankre et samarbeidsforum som kan bistå kommunene og aktørene
- Videreutvikle samarbeidet mellom Statsforvalteren, fylkeskommunen og kommunene
- Videreutvikle registrering og kartlegging av tiltak i form av nettside eller lignende.

Evju mathage. Foto: Anne B. Njarga

3. Urbane landbruksinitiativ er personavhengig

Ikke lovpålagt. Kan bli nedprioritert i kommuner uten forankring

Anbefalinger:

- Innarbeide urbant landbruk som tema i kommunale planer og strategier
- Vurdere behov for egen strategi for urbant landbruk i kommunene
- Nettverk som kan bistå til å bedre samarbeidet og koble mot fagfelt i kommunen
- Opprette kontaktpersoner for urbant landbruk i alle kommuner
- Stille krav til dyrking overfor private eiendomsutviklere

Foto: Hilde Amy Teie

4. Offentlige arealer har stor verdi

Anbefaling:

- Registrere ledige arealer for dyrking
- Sikre og utvikle blågrønn struktur i byene
- Kombinere urban dyrking med møteplasser i byen
- System i kommunene for å imøtekomme ønsker om dyrkingsareal
- Historiske hager og parkanlegg i sentrum kan benyttes til dyrking
- Samarbeid om felles system for registrering og tildeling av areal

Meierigården. Foto: Dag Jensen

5. Informasjon og kommunikasjon er viktig

- Opprette fagnettverk for urbant landbruk i fylket
- Formidle nyheter og oppdatert informasjon om urbant landbruk i fylket samt hente inspirasjon fra andre steder
- Utvikle regionale kompetansesentre for urbant landbruk som kan bistå kommunene i byutvikling
- Vurdere muligheter for samarbeid om urbant landbruk i den enkelte kommune; utdanning og forskning, frivilligheten, lokale kompetansesentre, næringslivet og kommunen.

6. Stort potensial for urbane tiltak sentralt i byene

Anbefalinger:

- Urbant landbruk kan være et virkemiddel for bydelssløft
- Dyrking i tilknytning til byboliger for økt bokvalitet
- Nye konsept for byboliger som inkluderer urbane landbruk
- Synliggjøre mangfold av urbane landbruk i samarbeid med Økouka
- Aktivisere parker og byrom med dyrkingstiltak – sosiale møteplasser

Mersmak i Skien. Foto: Kateryna Lukina

7. Økonomi i urbane landbrukstiltak

Finansiering inn i kommunal strategi (private initiativ i byen og kommunale prosjekter)

Private drivere flere bein å stå på for å sikre økonomien

Muligheter kartlegges gjennom fagnettverk for urbant landbruk

www.markedshage.no for nye urbane bønder i oppstartfase. Støtte og delta i güdernetverk

Koble tiltaket sammen med for eksempel utdanning, arbeidsmarkedstiltak, klima eller helse.

Stedsutvikling

Evjudalen i Bø, Midt-Telemark kommune

Sentral grønnstruktur i tettstedet Bø.

Mye brukt parkområde – lek – oppholdssoner - gangsystem

Opparbeidet vannspeil og fangdammer for rensing av overvann

Ønske om å videreutvikle parken med vegetasjon, kunst, hundepark og flere sosiale møteplasser

Urban dyrking er ett av tiltakene som er planlagt etablert

Organisering:

Kommunen driver utviklingen

Politisk engasjement

Tilbud til frivillige om dyrking (hagelaget)

Nærhet til USN – mange muligheter

Foto: Roger Bratseth

Skien

Klosterøya

Transformasjonsområde i Skien (tidligere industri)

Tidligere kloster – gir kobling urbant landbruk i dag

Uteklasserom, dyrking og forskning på skolens uteområde

3-deling: Dyrking – klosterhage – biodiversitet

Kommer på distriktsnyhetene og kanskje Norge Rundt?

Organisering:

Kommunen og Statsforvalteren har vært involvert i tidlig fase

Drives av Skien videregående skole, stort engasjement blant lærerne

Bybonde teststilling sesongen 2023

Århus Gård:

Økologisk andelsgård

4H besøksgård

Løvetannakademiet – arbeid for og med ungdom, sosialt entreprenørskap

Sommerskole

Samarbeid Søve – Grønn karrieredag

Prosjekter naturmangfold, skolehager, pollinatorvennlig bysentrum

Skien videregående skole. Foto: Dag Jenssen

Århus gård. Foto: Jan Thore Øvrum

Porsgrunn

Bymuseet

Potensial for urban dyrking midt i byen

Inkluderende grønn møteplass

Historisk hage har erstattet parkeringsplass

Nyttevekster, historisk plantemateriale

Organisering:

Frivillige drifter anlegget, begrenset kapasitet

Prestegårdshagene

(Eidanger Prestegård)

Andelsgård

Læringshage: Kurs, undervisningsopplegg for skolene

Organisering: Privat drift, samvirkeforetak

Foto: Roger Bratseth

Foto: Anna Sofie Willumsen

Løkken i Tønsberg

Byhage, skolehage, inkludering

Byromsstrategi Tønsberg – Urban dyrking som strategi
Handlingsplan for Tønsberg sentrum – Urban dyrking 1 av 10
prioriterte tiltak

Matkultursenter for barn på Løkken

Tilbakeføre Løkken til 1900-tallsanlegg, istandsetting i 2023

Oppstart 1 daa

Slottsfjellsmuseet ønsker å bidra – historiske vekster

Bybier

Oppstart 2023 med dyrking av gresskar – fest høsten 2023

Organisering:

Offentlig eid (Kommunen og fylkeskommunen)

Privat drift av matkultursenter

Foto: Roger Bratseth

Foto: Grete Rokstad

Herregårdshagen i Larvik

– midlertidighet som strategi i byutviklingen

Herregårdshagen er en barokkhage i Larvik sentrum

Larviks 350 års jubileum 2021:

Midlertidig hageanlegg ble bygd av studenter ved NTNU. Urbant landbruk og midlertidighet som åpnet for involvering, inkludering, kompetanse, samskaping

Det midlertidige prosjektet bidro til at politikerne i Larvik vedtok å tilbakeføre hele området og tilrettelegge for ny bruk = Akantus prosjektet.

Mulighetsstudie som første fase av prosjektet er gjennomført

Kommunen ønsker å bruke stedet til aktiviteter som museumsforskning og formidling, arbeidstrening, inkludering, læring, urbant landbruk, helsefremmende arbeid og sosialt entreprenørskap

Organisering:

Tverrfaglig arbeid i kommunen, styres av byutvikler som sitter rett under kommunedirektøren.

Mange faglige bidragsytere

Horten

Kommunen var tidlig ute med å definere urbant landbruk i landbruksplan (2014-2016)
Politikere i kommunen var pådrivere for etablering av ulike tiltak

Horten skolehage (Granly skole 2017)

Politisk forankret i handlingsplan for Hortenskolen
Egen skolehagelærer
5.-6.klassene fra alle skolene

Trollskogen parselhage

Politikere hadde idéen, kommunalt areal
Horten frivilligsentral pådriver for etablering
Kommunen har opparbeidet arealet
Frivillige drifter
40 parseller

Braarudparken

Hageanlegg i sentrum
Planlegges dyrkingstiltak
Tilrettelegging for universell utforming
Forankret i handlingsplan for sentrum

Trollskogen parselhage Foto: Kari Mette Holm

Skolehagelæreren i skolehagen. Foto: Kari Mette Holm

Nye aktiviteter i 2022 – 23 (Underveis i prosjektet)

Skolehagenettverk: Ellen Dagsrud

Oppstartprogram markedshager: Kari Mette Holm

Nye markedshager i 2023:

Skogshaven, Skien. Himberg markedshage, Tønsberg. Eikeli Skaffereri Tønsberg.
Hvasser Markedshage Færder, flere uten navn ennå...

Flere initiativ i Fjellandbruket: Tinn, Flatdal, NLRØ kurs grønnsaker og bær i fjellet

Tiltak finansiert av fk i 2023:

- Byhage Løkken Tønsberg
- Skolehage Folkestad skole, Midt Telemark
- Felleshage Notodden
- Læringshage Prestegårdshagene Porsgrunn
- Bybonde i Skien

Foto: Grete Rokstad

Foto: Anna Sofie Willumsen

Veien videre

- Styrke urban dyrking i byer og tettsteder
- Satse på byutviklingstiltak i kombinasjon med utdanning, folkehelse og inkludering
- Satse på boformer med dyrking
- Videre arbeid med nettverk og kontaktpersoner i kommunene
- Utvikle et verktøy for kommunene

Foto: Anne B. Njarga

Takk for oss

Les hele rapporten hos

[Vestfold og Telemark fylkeskommune](#)

og

[Statsforvalteren i Vestfold og Telemark](#)